

BERNARD SHAW

Szent Johanna

(Részletek)

2. szín

KÉKSZAKÁLL Könnyen megállapíthatjuk, hogy ez a lány angyal-e vagy sem. Csináljuk azt, hogy amikor bejön, én leszek a Trónörökös, és meglátjuk, rájön-e.

KÁROLY Jó, legyen így. Ha nem veszi észre, kiben van királyi vér, akkor nincs is vele beszélőnivalóm.

[...]

KÁROLY Gyere, Kékszakáll, intézzük úgy, hogy a lány ne tudja, ki vagyok. Majd eljátszod, hogy te vagy én.

Károly a függönyön át el.

[...]

Kékszakáll kimegy Károly után.

LA TRÉMOUILLE Kíváncsi vagyok, hogy fölismeri-e.

ÉRSEK Hát persze.

LA TRÉMOUILLE Miért? Honnan tudná?

ÉRSEK Ő is tudja, amit mindenki tud itt Chinonban: hogy a Trónörökös a legidétlenebb, legrosszabbul öltözött alak az udvarnál. Aki meg kék szakállat hord, az Gilles de Rais.

LA TRÉMOUILLE Erre nem is gondoltam.

ÉRSEK Ön nincs úgy hozzászokva a csodákhoz, mint én. Nekem a szakmámmal jár.

LA TRÉMOUILLE *(meglepve és kissé megütközve)* De ez így egyáltalán nem lesz csoda.

ÉRSEK *(nyugodtan)* Miért nem?

LA TRÉMOUILLE Már ne haragudjon, mit nevez csodának?

ÉRSEK A csoda, kedves barátom, olyan esemény, amely hitet gerjeszt. Ez a csodák természete és

- célja. A csoda lenyűgöző lehet annak, aki szemléli, és nagyon egyszerű annak, aki végrehajtja. De nem ez a lényeg; ha hitet gerjeszt vagy hitet erősít, akkor valódi csoda.
- LA TRÉMOUILLE Úgy érti, akkor is, ha csalás?
ÉRSEK A csalás célja a megtévesztés. Az olyan esemény, amely hitet gerjeszt, nem lehet megtévesztő: ezért nem csalás, hanem csoda.
- LA TRÉMOUILLE *(tanácstalanul a tarkóját vakarja)* Hát, maga az érsek, maga tudja. Nekem ez kicsit büdös. De én nem vagyok pap, nem értek ezekhez a dolgokhoz.
- ÉRSEK Papnak nem pap, de államférfi és katona. Vajon képes lenne elérni, hogy a lakosság megfizesse a hadiadót, vagy a katonák fölálldozzák az életüket, ha tudnák, mi történik valójában ahelyett, amiről azt hiszik, hogy történik?
- LA TRÉMOUILLE Isten mentsen. Ki is törne a ribillió!
ÉRSEK Nem lenne egyszerűbb megmondani nekik az igazat?
- LA TRÉMOUILLE Úgyan! El se hinnék.
ÉRSEK Na látja. Mármost az Egyház feladata, hogy uralkodjon az embereken, mert az javára van a lelküknek, ahogy maga uralkodik rajtuk, mert az javára van a testüknek. E célból az Egyház ugyanazt teszi, amit ön: kreatív eszközökkel táplálja a hitüket.
- LA TRÉMOUILLE Kreatív...! Én szemfényvesztésnek nevezném.
ÉRSEK Ezt helytelenül tenné, barátom. Egy példázat attól még nem hazugság, hogy olyasmit ír le, ami sohasem történt meg. A csoda attól még nem szemfényvesztés, hogy gyakran – nem állítom, hogy mindig! – valami egyszerű, ártatlan trükk, amivel a pap erősíti nyájának hitét. Amikor ez a lány majd kiválasztja a Trónörököst az udvari emberek közül, az számomra nem lesz csoda, mert én tudom, milyen alapon csinálja, és így a hitem nem növekszik. De a többiek számára, ha megborzongatja őket a természetfölötti, s megfélelvezve bűnös porhüvelyükről hirtelen megérik Isten dicsőségét, az csoda lesz, még hozzá igen üdvös. És majd meglátja: a lányt ez jobban meg fogja érinteni, mint a többieket. El fogja felejteni, hogyan is választotta ki. Talán ön is elfelejti.
- LA TRÉMOUILLE Bárcsak el tudnám dönteni, hogy maga tényleg Isten bölcs főpapja, vagy a legsunyibb vén róka egész Touraine megyében. De jöjjön, mert le-

késsük a mókát; látni akarom, akár csoda, akár nem.

ÉRSEK *(egy percre visszatartja)* Nehogy azt higgye, hogy én szeretem a szélhámoskodást. Az emberekben új szellem ébred: egy nagyobb szabású korszak hajnalán vagyunk. Ha egyszerű szerzetes lennék és nem kéne embereket irányítanom, a lelki békémet Arisztotelésznél meg Pitagorásznál találnám meg, sokkal inkább, mint a szenteknél meg a csodáiknál.

4. szín

CAUCHON Ha ezt a lányt eszközül használja az ördög – márpedig szerintem erről van szó –

WARWICK *(megnyugodva)* Á! Hallja ezt, atya? Tudtam, hogy a püspök úrra számíthatunk. Elnézést, közbeszóltam. Folytassa.

CAUCHON Ha tehát erről van szó, akkor az ördögnek nagyobb szabású tervei vannak, mint ön hiszi.

WARWICK Csakugyan? Hogyhogy? Figyeljen, John atya!

CAUCHON Ha az ördög egy falusi lányt akarna pokolra juttatni, gondolja, hogy ehhez a szimpla feladathoz meg kéne nyernie egy fél tucát ütközetet? Nem, gróf úr, ezt akármelyik cseles ördögfióka el tudná intézni, ha valóban pokolra kéne vinni a lányt. A Sötétség Fejedelme nem alacsonyodik le ilyen rutinmunkákhoz. Ha lesújt, akkor az Anyaszentegyházra sújt le, mert annak az egész szellemi világ a birodalma. Ha kárhozatba visz, akkor az emberiség lelkét viszi kárhozatba. E félelmetes terv ellen az egyház szüntelenül őrségen áll. A lány, megítélésem szerint, ennek a tervnek az eszköze. Amit tesz, azt sugalmazásra teszi, de a sugalmazás az ördögtől való.

STOGUMBER Ugye mondtam, hogy boszorkány!

CAUCHON *(felcsattan)* Nem boszorkány! Eretnek!

STOGUMBER Számít az valamit?

CAUCHON Pap létére ezt kérdezi?! Maguk angolok sajátosan tompa agyúak. Az a sokféle dolog, amit maguk mágiának neveznek, az mind megmagyarázható valami természetes okkal. A lány „csodái” egy nyulat se rémítenének meg; ő maga se állítja, hogy csodák. A győzelmei mindössze azt bizonyítják, hogy a fejét jobban tudja használni, mint a maguk káromkodós Glasszödell-jei meg hőscincér Talbotjai, és megmutatják, hogy a hit, esetenként még a hamis

- hit is, sokkal nagyobb bátorságot ad az embernek, mint a harag.
- STOGUMBER *(nem akar hinni a fülének)* Főtisztelendő püspök úr egy hőscincérhez hasonlítja Sir John Talbotot, Írország háromszoros kormányzóját?
- WARWICK A maga szájából ez nem volna illendő, John atya, mivel maga csak hatodfokú unokatestvére egy bárói családnak. Én viszont, mivel gróf vagyok, Talbot meg csak báró, el tudom fogadni az összehasonlítást. *(Cauchonhoz)* Püspök úr: levettem a boszorkányságot a napirendről. De a nőt mégiscsak el kell égetnünk.
- CAUCHON Én nem égethetem el. Az egyház nem vehet el emberéletet. Nekem elsődleges kötelességem, hogy a lány lelki üdvén munkálkodjak.
- WARWICK Kétségkívül. De azért néha el szoktak égetni embereket.
- CAUCHON Nem. Ha az egyház egy makacs eretneket, mint egy elszáradt ágat levág az élet fájáról, akkor átadjuk őt a világi hatalomnak. Az egyház abba nem szól bele, hogy a világi hatalom mit kíván tenni ilyenkor.
- WARWICK Pontosan. Jelen esetben én leszek a világi hatalom. Úgyhogy, excellenciás uram, adja át az elszáradt ágat, s én gondoskodom, hogy a tűz készen várja. Ha ön vállalja az egyházi részét, én vállalom a világi részét.
- CAUCHON *(elfojtott haraggal)* Én nem válllok semmit. Maguk főurak túl könnyen tekintik az egyházat afféle politikai segédeszköznek.
- WARWICK *(mosolyogva, engesztelő hangon)* Angliában nem, erről biztosíthatom.
- CAUCHON Angliában inkább, mint bárhol máshol. Nem, kegyelmes uram: ennek a falusi lánynak a lelke Isten trónusa előtt ugyanannyit ér, mint az öné vagy az ön királyáé, és nekem első kötelességem, hogy ezt a lelket megmentsem. Nem tűrhetem, hogy uraságod úgy mosolyogjon, mintha én üres szóvirágokat ismételnék, és közben hallgatólagosan megegyeztünk volna, hogy átjátszom önnek a lányt. Én nem holmi politikai püspök vagyok: nekem a hitem pontosan olyan fontos, mint önnek a lovagi becsülete. Ha létezik bármilyen kiskapu, amelyen át ez a lány, Isten egyik megkeresztelt gyermeke, üdvösségre tud jutni, én oda fogom vezetni.
- STOGUMBER *(haragosan feláll)* Maga áruló!
- CAUCHON *(felugrik)* Hazugság! *(Dühtől remegve)* Ha megmeri tenni azt, amit ez a nő, hogy a hazáját az

- Anyaszentegyház fölébe helyezi, akkor vele együtt fog a tűzbe menni.
- STOGUMBER Főtisztelendő úr, én... elragadtattam magam. Én... (*Megadó mozdulattal leül*)
- WARWICK (*közben megrovó arccal felállt*) Excellenciás uram, elnézést kérek a szó miatt, amelyet Stogumber tisztelendő használt. Angliában ez nem ugyanazt jelenti, mint Franciaországban. Önöknél az „áruló” azt jelenti: hitszegő, hűtlen, hitvány, illojális alak. Minálunk viszont egyszerűen olyan embert jelent, aki nem elsősorban az angol érdekeket szolgálja.
- CAUCHON Sajnálom. Nem tudtam. (*Méltóságteljesen visszaiül a székébe*)
- WARWICK (*megkönnyebbülten leül*) A magam nevében is elnézést kérek: úgy tűnhetett föl, hogy könnyen veszem ennek a szegény lánynak az elégetését. Ha az ember újra és újra végignézte, ahogy egész vidékeket égetnek föl egyszerű katonai megfontolásból, bizony megvastagszik az ember bőre, különben belebolondulna. Én mindenképp. Szabadjon feltételeznem, hogy excellenciád is, minthogy oly sok eretnek-égetést kell rendszeresen végignéznie, kénytelen egy kis... hogy is mondjam, professzionális szemmel nézni azt, amitől egyébként borzadna az ember.
- CAUCHON Igen, fájdalmas kötelesség ez, sőt borzalmas, ahogy mondja. De az eretnekség borzalmával szemben eltölpül. Nem a lány testére gondolk, amely csak néhány percig fog szenvedni, és amelynek egyszer úgymint meg kellene halnia többé-kevésbé fájdalmas módon; hanem a lelkére, amely egy örökkévalóságon át fog szenvedni.¹
- WARWICK Bizony; és adja Isten, hogy a lelke üdvösségre jusson! De ugye van itt egy gyakorlati probléma: hogyan mentjük meg a lelkét úgy, hogy közben a testét nem mentjük meg? Mert nézzünk szembe a ténnyel, püspök úr: ha ezt a lányt továbbra is így tisztelik és követik, akkor a mi ügyünk elveszett.
- STOGUMBER (*hangja megtört, mintha mostanáig sírt volna*) Szóhatok, kegyelmes uram?
- WARWICK Inkább ne, ha kérhetem, John atya, nem tud magán uralkodni.
- STOGUMBER Csak annyit, hogy lehet, hogy tévedek, de ez a lány tele van hamissággal. Színleli, hogy vallá-

1 Ez nem cinizmus a püspök részéről: ez volt a művelt közfelfogás, ezt tanították az egyetemeken is.

sos. Vég nélkül imádkozik és gyón. Hogy lehet megvádolni eretnekséggel, ha minden vallási előírást pontosan betart, mint az egyház hűséges leánya?

CAUCHON

(felcsattan) Az egyház hűséges leánya?! Még a pápa sem viselkedik olyan büszke rátartisággal, mint ez a nő! Úgy tesz, mintha ő volna az egyház. Ő hozza Isten üzenetét Károlynak, az egyház meg félreállhat. Ő fogja megkoronázni Károlyt a reimsi székesegyházban: ő, nem az egyház! Leveleket küld az angol királynak, miszerint Isten őrajta keresztül parancsolja, hogy vonuljon vissza a szigetországba, különben lesújt rá Isten bosszúja – amit persze ő fog végrehajtani. Nem tudom, tudják-e, de ilyen leveleket az átkozott Mohamed írogatott, az Antikrisztus! Szólt ez a nő valaha is akár csak egyetlen szót az egyházzól? Soha. Csak mindig Isten van és ő.

WARWICK

Mit vár tőle? Túl magasra kapaszkodott. Teljesen meg van szédülve.

CAUCHON

És ki szédítette meg? Az ördög. De nem akármilyen céllal! Az ördög mindenütt terjeszti ezt az eretnokséget. Egy bizonyos Husz János, akit alig tizenhárom éve égettek meg Konstanzban, egész Csehországot megfertőzte vele. Egy Wyclif² nevű ember, felszentelt pap, ezt a pestist terjesztette Angliában, és maguk – szegény, gyalázat – hagyták ágyban meghalni. Itt nálunk Franciaországban is vannak ilyenek, ismerem a fajtájukat. Ez egy rákos daganat: ha nem tudjuk kivágni, kitaposni, kiégetni, akkor addig terjed, míg majd az egész emberiséget romlásba, pusztulásba és bűnbe taszítja. Ezzel tudta egy arab tevehajcsár kiűzni Krisztust és az ő egyházát Jeruzsáleből, hogy aztán dúvadként törhessen Nyugat felé, míg végül csak a Pireneusok hegylánca és Isten irgalma állott Franciaország és a kárhozat között.³ Pedig eleinte a tevehajcsár se tett mást, mint amit ez a pásztorlány. Őhozzá Gábiel angyal szólt, a lányhoz Szent Katalin, Szent Margit és Szent Mihály. A tevehajcsár Isten küldöttjének nevezte magát és Isten nevében írogatott leveleket a világ királyaihoz. A lány is naponta ír ilyen leveleket. Nekünk már nem a

2 John Wyclif vagy Wycliffe (†1384) angol pap, a reformáció egyik előfutára.

3 Mohamed („az arab tevehajcsár”) 621-ben alapította meg az iszlámot, s 90 évvel később, 711-ben már Spanyolország is arab uralom alatt volt. A muzulmánok Franciaországba is mélyen behatoltak, de 732-ben végleg visszaverték őket.

- Szűzanyához kell fordulnunk közbenjárásért, hanem a Johanna nevű lányhoz. Milyen lesz a világ, ha az egyház felgyülemlett tudását, bölcsességét és tapasztalatát, a tudós, tekintélyes és istenfélő emberek döntéseit szemétdombra hajíthatja akármelyik tanulatlan napszámos vagy fejjónó, akiben az ördög akkorára dagasztja az önbizalmat, hogy azt meri állítani: közvetlenül mennyei sugallatra cselekszik? Az a világ a vér, a harag, a rombolás világa lesz, ahol minden ember a maga érdekét hajszolja; s végül minden a barbárság állapotába zuhan vissza. Most még csak Mohamed van és Johanna van, a hiszékeny követőikkel; de mi lesz, ha minden lány Johannának gondolja magát és minden férfi Mohamednek? Az utolsó porcikámig beleborzadok, ha rágondolok. Ez ellen küzdöttem egész életemben, és küzdeni fogok a végsőkig. Ennek a nőnek az összes bűnei megbocsáthatók, kivéve ezt az egyet, mert ez a bűn a Szentlélek ellen való. Ha ezt nem ismeri be a porban csúszva a világ előtt, ha nem veti alá magát a lelke utolsó szögletéig az egyház hatalmának, akkor a máglyán fogja végezni, csak kerüljön a kezem közé. *(hidegen hagyja)* Önt ez mélyen érinti. Érthető.
- WARWICK
CAUCHON
WARWICK Önt nem?
- Katona vagyok, nem pap. A zarándoklat során láttam valamit a mohamedánokból. Nem olyan civilizálatlanok, mint ahogy beállítják őket. Némely téren a viselkedésüket jobbnak mondanám, mint a miénket.
- CAUCHON *(fanyalogva)* Ezt már másokon is észrevettem: elutaznak Keletre, hogy megtérítsék a hitetleneket; erre a hitetlenek megrontják őket. A keresztetes vitéz úgy jön vissza, hogy már szinte arab lett belőle. Arról nem is beszélve, hogy az angolok született eretnekek.
- STOGUMBER Eretnekek? Az angolok? *(Warwickhoz fordul segítségért)* Kegyelmes uram, muszáj ezt túrnünk? A püspök úr nincs magánál. Hogy lehetne eretnekség az, amit az angolok hisznek? Ez önelmentmondás!
- CAUCHON Feloldozlak, testvérem, a vészes tudatlanságod okán. Hazátok nyirkos levegője nem terem hit-tudósokat.
- WARWICK Püspök úr, ön nem így beszélne, ha hallana minket vallási kérdéseken civakodni...! Sajnálom, ha azt hiszi, hogy én csakis eretnek vagy ostoba lehetek, amiért láttam a világot és tudom, hogy

- Mohamed követői nagy tiszteletben tartják a mi Urunkat, és könnyebben elnézik Szent Péternek, hogy halász volt, mint excellenciád Mohamednek, hogy tevehajcsár. No de legalább elvakultság nélkül intézhetjük ezt az ügyet.
- CAUCHON Ha valaki elvakultságnak nevezi a keresztény egyház buzgó hitét, akkor tudom, mit gondoljak.
- WARWICK A kettő ugyanakkor a dolognak csupán a keleti és nyugati megközelítése.
- CAUCHON Megközelítése?! Csupán?!!
- WARWICK Jaj, excellenciás uram, nem akarok önnek ellentmondani. Ön meg akarja menteni az egyházat; de akkor a nemességet is meg kell mentenie. Én úgy látom, hogy súlyosabb vád is létezik a lány ellen, mint amit az imént oly meggyőzően kifejtett. Őszintén szólva nem hiszem, hogy ez a lány egy új Mohamed lenne és valami nagy eretnekséggel legyűrné az egyházat. Ön eltúlozza ezt a veszélyt. De észrevette-e, hogy a lány a leveleiben olyasmit javasol Európa minden királyának, amit Károlyra már rá is erőltetett, és ami az egész keresztény világ társadalmát összeroppanthatja?
- CAUCHON Az egyházat roppantaná össze, mondom önnek.
- WARWICK *(kezd elfogyni a türelme)* Kérem, püspök úr, egy pillanatra tegye félre az egyházat, és vegye figyelembe, hogy világi intézmények is vannak a földön, nem csak egyháziak. Én és a többi nemesek a feudális arisztokráciát képviseljük, ahogy önök az egyházat. Mi vagyunk a világi hatalom. Nem veszi észre, mekkora csapást mérne ránk ennek a lánynak az elképzelése?
- CAUCHON Miféle csapást mér önökre azon kívül, amit mindannyiunkra mér az egyházon keresztül?
- WARWICK A lány azt szeretné, ha a királyok Istennek ajánlanák a birodalmukat, s aztán Isten helytartóiként uralkodnának.
- CAUCHON *(nem érdekli)* Ez teológiai hibátlan nézet, gróf úr, de a királyokat ez nem érdekli, amíg hagyják őket uralkodni. Ez egy elvont idea, egy szép megfogalmazás.
- WARWICK A legkevésbé sem. Ügyes eszköz arra, hogy az arisztokrácia megkerülésével a királyt tegyék meg egyedüli és abszolút uralkodónak. Míg eddig a király pusztán egy volt a vele egyenrangúak közül, addig ezután a parancsolójuk lenne.

- Ez nem t rhetj k: nekünk senki se parancsolhat. Igaz, névlegesen a birtokunkat, a c meinket a királytól kapjuk, mert kell, hogy a társadalom bolt v nek legyen legfölül egy záróköve; de a birtokainkat magunk tartjuk közben, és magunk v dj k meg a magunk és a h b resein k erejével. A lány tanítása szerint viszont a király elveszi az összes birtokunkat – a mi birtokainkat! –  s Istennek ajándékozza; Isten pedig az egészet kizárólag a királyra bizza r .
- CAUCHON Miért kell ettől félni? Végül is a királyokat  n k csinálják. A York vagy a Lancaster Angliában, a Lancaster vagy a Valois Franciaországban: a maguk kénye-kedve szerint kerülnek trónra.
- WARWICK Igen, de csak addig, amíg az emberek engedelmeskednek a h b ruruknak, és tudják, hogy a király intézménye csak egyfajta vándorcirkusz, akinek nincs más tulajdona, mint az orsz g t, amely amúgy is mindenki . Ha az emberek esze és szíve a királyhoz kezd húzni, és az urukat már csak a király szolgájának tekintik, akkor a király minket egyenként térdre fog kényszeríteni, és a végén díszruhás ajt n ll k leszünk a palotájában!
- CAUCHON Szerintem nincs mitől félnie, gr f  r. Van, aki királynak születik, van, aki  llamf rfinek. A ket o ritkán esik egybe. Hol találna a király olyan tanácsadókat, akik megtervezn nek és kivitelezn nek neki egy ilyen  talakit st?
- WARWICK *(nem túl barátságos mosollyal)* Talán az egyházban, püspök  r.
- Cauchon hasonlóan savanyú mosollyal vállat von, de nem mond ellent.*
- CAUCHON Csapd agyon a főnemeseket, és minden a b brosok sz j ze szerint alakul.
- CAUCHON *(békítőleg, már nem vit z  hangon)* Gr f  r, nem fogjuk legyőzni a lányt, ha egymás ellen k z d nk. Tudom  n, hogy a világot áthatja a hatalomvágy. Az idők végeztéig harc lesz a császár és a pápa közt, a fejedelmek és a politikai b brosok közt, a főnemesek és a király közt. Az  rd g megoszt minket és uralkodik. Látom, hogy  n nem barátja az egyháznak:  n mindenest l és kizárólag főnemes;  n mindenest l és kizárólag püspök vagyok. De nem tudnánk félretenni a n zetelt resein ket a közös ellenséggel szemben? Most már értem:  nt nem az zavarja, hogy ez a lány soha meg nem említi az egyházat és mindig csak Istenre és saját magára gondol,

hanem az, hogy soha meg nem említi a nemeséget és mindig csak a királyra és saját magára gondol.

- WARWICK Pontosan. Ez a két gondolat alapvetően egy és ugyanaz. Mélyről jön ez, püspök úr. Az egyéni lélek így protestál az ellen, hogy a pap vagy a földesúr beavatkozzon kinek-kinek az Istenhez való viszonyába. Ha nevet kellene találnom ennek, akkor „protestantizmusnak”⁴ nevezném.
- CAUCHON *(keményen a szemébe néz)* Milyen jól érti ezt, gróf úr! Csak meg kell kaparni az angolokat, a felszín alatt ott a protestáns.
- WARWICK *(kifogástalan udvariassággal)* Én meg úgy látom, hogy excellenciádtól nem igazán idegen a lány eretnkségének világi vonatkozása. Önre bízom, hogy ennek nevet találjon.
- CAUCHON Félreértett, kegyelmes uram. Nem rokonszenvezek a lány politikai követeléseivel. De mint papnak volt alkalmam megismerni az egyszerű emberek észjárását, és ott egy másik veszélyes gondolattal találkoztam. Csak ilyen jelszavakkal tudom kifejezni, hogy „Franciaország a franciáké”, meg „Anglia az angoloké”, „Olaszország az olaszoké”, „Spanyolország a spanyoloké” és így tovább, minden nációval. Néha annyira szűkagyúan és nekikeseredve hirdetik ezt, hogy csodálom, ha ez a falusi lány túl tudott emelkedni azon, hogy az ő faluja a falubelié. De túl tudott, nagyon is. Amikor azzal fenyegetőzik, hogy kiűzi az angolokat „Franciaország” területéről, akkor ebbe bizony minden olyan területet beleért, ahol franciául beszélnek. Az ő szemében a franciául beszélők közössége olyasmi, amit a Szentírás nemzetnek, nációnak nevez. Ha akarja, hívhatja az eretnkségnek ezt az oldalát „nacionalizmusnak”;⁵ én nem tudok rá jobbat. Csak azt tudom, hogy ez mélyen keresztényellenes és egyházellenes: mert az egy, katolikus és keresztény Anyaszentegyház csak egyetlen országot ismer, az pedig Krisztus királysága. Oszd föl ezt a királyságot nemzetekre, és letaszítod Krisztust a trónjáról. Taszítsd le Krisztust, és akkor ki áll oda majd a karpengé

4 A „protestáns” szó használata tudatos anakronizmus Shaw részéről. Johanna korában a reformáció már valóban csírázni kezdett, de a „protestáns” szót csak száz évvel később, 1529-ben használják először.

5 A „nacionalizmus” szó még később, csak a 18. század elején jelenik meg az írott szövegekben. Szóban persze bármely művelt ember megalkothatta *ad hoc*, mint a jelen esetben is.

- és a torkunk közé? A világ a háborúk zúrzavarában fog elpusztulni.
- WARWICK Rendben. Ha ön megégeti a protestánst, én megégetem a nacionalistát – bár ez utóbbihoz John atyát nem vinném magammal. Neki teszik az, hogy „Anglia az angoloké!”
- STOGUMBER Persze! „Anglia az angoloké”, ez magától értetődik, ez a természet törvénye. Csakhogy ez a nő elvitatja Angliától a törvényes hódításait, amiket Isten azért adott, mert Angliának különleges képessége van uralkodni a kevésbé civilizált fajokon, méghozzá éppen az ő érdekükben. Én nem tudom, önök mit értenek azon, hogy „protestantizmus” meg „nacionalizmus”; önök túl műveltek és finomak egy ilyen szegény paphoz, mint én. De azt a józan eszemmel föl tudom fogni, hogy ez a nő lázadó; és ez nekem elég. Lázad a természet ellen, mert férfiruhát visel és harcba megy. Lázad az egyház ellen, mert elbitorolja a pápa Istentől való jogait. Lázad Isten ellen, mert kárhuzatos szövetségre lép a Sátánnal és a gonosz szellemekkel a mi hadseregünk ellen. De mindezek a lázadások csak ürügyek, hogy elfedjék az igazi nagy lázadást: Anglia ellen. Ezt nem lehet eltúrní. Vesszen a lány! Máglyára vele! Nem szabad, hogy megfertőzze az egész nyáját. Jobb nekünk, ha egy nő hal meg a népért, mintsem hogy az egész nép elpusztuljon.⁶
- WARWICK *(feláll)* Püspök úr, azt hiszem, megegyeztünk.
- CAUCHON *(ugyancsak feláll, de tiltakozásképpen)* Én nem teszem kockára a lelkemet. Ragaszkodom az egyházi igazságszolgáltatáshoz. A végsőig fogok küzdeni a lány lelki üdvéért.
- WARWICK Én sajnálom szegény kislányt. Utálok ezt a sok a megtorlást. Majd igyekszem megkímélni az életét.

6. szín

- LADVENU *(fiatal, aszkétikusan finom vonású domonkos szerzetes, aki Courcelles jobb oldalán ül)* De olyan veszélyes ennek a kislánynak az eretneksége? Nem csak együgyűség ez? Sok szent is ugyanígy beszélt, mint Johanna.
- INKVIZÍTOR *(nyájasságát félretéve, nagyon szigorúan beszél)* Márton testvér, ha annyi sok eretnekséget látott

6 Átalakított idézet a Bibliából (János evang. 11,50), ahol Jézusra mondja ezt Kajafás főpap.

volna, mint én, nem gondolná apróságnak akkor sem, ha eleinte ártalmatlan, sőt szerethető és jámbor formában jelentkezik. Az eretnkség olyan emberekkel kezdődik, akik első látásra jobbak a többieknél. Egy naiv, istenfélő kislány; vagy egy derék fiatalember, aki Urunk parancsát követve mindenét a szegényeknek adja és vállalja a nélkülözést, az önmegtagadást, az alázatot, a jótékonyságot – alapítóivá lehetnek egy olyan eretnkségnek, mely romba dönti az egyházat és a császárságot, ha nem tudjuk időben kíméletlenül eltaposni. A Szent Inkvizíció jegyzőkönyvei tele vannak olyan történetekkel, amiket nem merünk a világ elé tárni, mert a becsületes férfiak és erkölcsös nők el se hinnék; pedig mindegyik egy-egy vallásos lelkületű, egyszerű emberrel kezdődött. Nagyon sok ilyet láttam. Jegyezze meg: az a nő, aki fellázad a női öltözet ellen és férfiruhát ölt, olyan, mint a férfi, aki ledobja prémes bundáját és rongyokba öltözik, mint Keresztelő Szent János;⁷ és ahogy a napot követi az éj, olyan biztosan fogják csapatostul követni az elvadult nők és férfiak, akik már semmilyen ruhát sem hajlandók viselni. Ha a lányok nem akarnak férjhez menni, de apácának se mennek, ha a férfiak elvetik a házasságot és az élvezeteiknek élnek, mondván: isteni sugallatra teszik, akkor ahogy a tavaszt követi a nyár, olyan biztosan állnak rá a többnejúségre, hogy azután eljussanak a vérfertőzésig. Az eretnkség először ártatlan, sőt dicséretes dolognak tűnik, de végül a természetellenes romlottságnak olyan mocskába torkollik, hogy közületek még a lágyszívűek is, ha látnák a végeredményt, amit én láttam, zajosan követelnék, hogy az egyház ne bánjon velük ilyen könyörületesen. Kétszáz éve küzd a Szenthivatal az ördögi téboly e hullámai ellen. Megtanultuk: mindig úgy kezdődik, hogy hiú és tudatlan emberek a saját eszüket többre tartják az egyházénál, és jogot formálnak arra, hogy ők tolmácsolják Isten akaratát. Ne esetek abba a gyakori tévedésbe, hogy ezek az egyszerű emberek hazudozók vagy csalók volnának. Ők őszintén hiszik, hogy ördögi sugallataik isteni eredetűek. Ezért legyetek résen: ne ingasson meg az emberi együttérzés! Ti mindnyájan, merem remélni, irgalmas

7 János a hagyomány szerint rongyokban járt és sáskákat evett.

lelkűek vagytok: másként hogy töltenétek egy életet papként a mi irgalmas Üdvözítőnk szolgálatában? Egy fiatal lányt fogtok itt látni, aki istenfélő és szűzies; mert azt meg kell mondanom, uraim, hogy amit angol barátaink mondanak róla, azt a tények nem igazolják; viszont számos bizonyíték van arra, hogy ha túlzásokba esett is, azok a vallásosság és a felebaráti szeretet túlzásai voltak, nem a világi hívságok kilengései. Ez a lány nem azok közé tartozik, akiknek kemény vonásai a szív keménységét mutatják, s akiknek kihívó tekintete, feslett viselkedése már vádemelés nélkül is megelőlegezné az ítéletet. A pokoli önhittség, mely őt ebbe a veszedelembé sodorta, nem hagyott nyomot a megjelenésén. És bármily furcsa, a jellemén sem hagyott nyomot, eltekintve azoktól a konkrét kérdésektől, amikben önhittsége megnyilvánul. Látni fogjátok, ahogy ördögi kevelység és emberi alázat megfér egyazon lélekben. Legyetek tehát résen. Isten ments, hogy én keményszívűsége bíztsalak benneteket: mert ha elítéljük, a büntetése oly kegyetlen lesz, hogy kockára tennénk a saját üdvösségünket és Istennek irántunk való irgalmát, ha csak egy morzsányi rosszindulat lenne a szívünkben. De ha gyűlölitek a kegyetlenséget – és ha van itt olyan, aki nem gyűlöli, azt felszólítom a saját lelki üdvösségére, hogy hagyja el ezt a szent bíróságot –, ha tehát gyűlölitek a kegyetlenséget, akkor jusson eszetekbe: semmi sem jár olyan kegyetlen következményekkel, mint az eretnkség eltűrése. Jusson eszetekbe az is, hogy semmilyen bíróság nem olyan kegyetlen, mint ahogy a köznép bánik azokkal, akiket eretnkséggel gyanúsít.⁸ A Szenthivatal kezében az eretneket nem érheti erőszak, méltányos tárgyalást kap; és még ha bűnös is, nem jut halálra, ha bűnét bűnbánat követi. Szám-talan eretnek menekült meg a haláltól, mert a Szenthivatal kivette őket a nép kezéből, vagy a nép átadta őket, tudván, hogy mi majd eljárunk az ügyükben. Mielőtt létrejött a Szent Inkvizíció, és manapság is, ahol a hivatal nincs elérhető közelben, ott azt a szerencsétlen embert, akit – néha teljesen ostobán és alaptalanul! – eretnkséggel gyanúsítanak, halálra kövezik, darabok-

8 Például 1114-ben, éppen Beauvais-ban, miközben a zsinat több eretnek ügyét tárgyalta, a nép „félve a papok engedékenységétől”, betört a börtönbe, és az eretnekeket a városon kívül megégette.

ra szaggatják, vízbe fojtják, rágyújtják a házát ártatlan gyermekeivel együtt; nem védekezhet, nem gyónhat, nem temetik el, csak elkaparják, mint a kutyát. Mindez egyszerre istentelen és embertelen. Uraim, én együttérző lélek vagyok: ilyen a természetem, de ezt kívánja a hivatásom is. A munka, amit végezni kell, kegyetlennek tűnhet azok szemében, akik nem tudják: mennyivel kegyetlenebb volna ezt a munkát nem elvégezni. De magamat küldeném elsőnek a máglyára, ha nem volnék meggyőződve, hogy amit csinállok, az igazságos, szükséges, és mély-ségesen irgalmas. Azt kérem tehát, hogy ebben a szellemben folytassuk le a tárgyalást. A harag rossz tanácsadó: vessék el a haragot. A szána-lom néha még rosszabb: vessék el a szájalmat. De ne vessék el az irgalmat. És ne feledjék: első az igazság. – Óhajt valamit mondani, püspök úr, mielőtt megkezdjük a tárgyalást?

CAUCHON

Őn helyettem is beszélt, és jobban, mint én beszéltem volna. El nem tudom képzelni, hogy észszű ember ne értene egyet minden egyes szavával. De valamit hadd tegyek hozzá. Az a fajta durva eretnokség, amelyről beszélt, iszonyú dolog, de úgy iszonyú, mint a pestis-járvány: egy ideig dühöng, aztán elhal, mert jóérzésű, normális embereket nem lehet belehajsolni, hogy elfogadják a meztelenséget meg a vérfertőzést meg a többnejúséget meg ilyesmit. De manapság Európa-szerte egy olyan eretnokséggel találkozunk, amely nem tompa agyú vagy bomlott elméjű emberek közt terjed: sőt, minél tisztább az elme, annál konokabb az eretnek. Ezt az eretnokséget nem járatták le elvakult képzelgések, nem szennyezik be a test alantas vétkei; ám ennek is az a célja, hogy az egyes ember, a tévelygő és halandó ember vélekedését fölébe helyezze az egyház megalapozott tanításának és tapasztalatának. Az egyetemes katolikus egyház hatalmas épületét nem fogják megrendíteni sem a meztelen örültek, sem Moáb és Ammon parázna bűnei.⁹ De belülről, árulással, megronthatja és pusztulásba döntheti ez a főbenjáró eretnokség, amit az angol főparancsnok „protestantizmusnak” nevez.

9 Moáb és Ammon: bibliai népek, akik többnejúséget, vérfertőzést, bálványimádást űztek és isteneknek emberáldozatot mutattak be.

ÜLNÖKÖK (sugdolózva) „Protestantizmus”? – Mit mond? – Hogy érti ezt a püspök? – Egy új eretnység? – Állítólag az angol főparancsnok. – Maga hallott erről a „protestantizmusról”? (Stb., stb.)

(Nádasdy Ádám fordítása)

A jelen fordítás a budapesti Nemzeti Színház számára készült 2011-ben, s Alföldi Róbert rendezésében került színre. (A *Szent Johanna* eddigi magyar fordításai: Hevesi Sándor, 1924; Ottlik Géza, 1955.)

A darab 1923-ban íródott, aktualitását az adta, hogy a katolikus egyház 1920-ban szentté avatta Johannát. Shaw már a címmel feltűnést keltett, hiszen a „Szent Johanna” szóösszetétel még újdonság volt. Ráadásul egy angol szerző írja meg francia hazafias szemszögből azt a történetet, melyet Shakespeare a VI. Henrik 1. részében – angol nézőpontból – már feldolgozott, Johannát sötét boszorkánynak ábrázolva.

Johannát a magyar hagyomány az Orleáni Szűz néven tartja számon, s bár igaz, hogy szűz volt, ezt a megnevezést kerültem, hiszen a „Szűz” elsősorban Máriát, Jézus anyját jelöli. Shaw sem „virgin”-nek nevezi, hanem „maid”-nek, azaz „lánynak”, így én is a Lány megnevezést használom.

(A történelmi háttér) 1429-ben Franciaország nagy része – öröklés és házas-ság folytán – az angol király kezében van. Az angol királyok 1066 óta francia származásúak, az angol arisztokrácia, tisztikar és felsőpapság franciául beszél, s Franciaországot nem tekintik külföldnek. Franciaország keleti része Burgundia néven önálló hercegség, amely az angolok pártján áll. A régóta tartó Százéves Háborúban (1337–1453) az angolok szeretnék megszerezni Franciaország többi részét is, a franciák viszont végleg ki akarják űzni az angolokat. Az ügy Johanna fellépésével vesz döntő fordulatot s később a franciák győzelmével zárul (1453). Ekkortól Anglia és Franciaország szétválík; így születik meg Európa első két nemzetállama.

(*Johanna élete*) Johanna (Jeanne d’Arc) 1412-ben született Domrémy faluban. Pásztorkodás közben hangokat hallott, melyek arra biztatták: fogjon fegyvert és űzze ki az angolokat Franciaországból. 1428-ban, 16 évesen lépett fel, és sikerült maga mellé állítania számos francia vezetőt. Lelket öntött a katonákba, akik gyors győzelmeket arattak, leglátványosabban Orléans-nál. Elérte, hogy Valois Károly trónörökösét megkoronázzák az addig angol kézen lévő Reimsben.

1430 májusában a burgundok elfogták Johannát és eladták az angoloknak, akik elérték, hogy az egyház eretnységért perbe fogja. Elítélték és máglyán elégették. 19 évet élt. A franciák a végső győzelem után, 1456-ban a pert semmisenek nyilvánították s Johannát posztumusz felmentették. Az egyház 1909-ben (450 év elteltével!) boldoggá, majd 1920-ban szentté avatta. (A ford.)